

De Yin Yang dialektiek van Filosofie en Levensbeschouwing

Fons Elders

De vraag naar de onderlinge verhouding van filosofie en levensbeschouwing is in zijn beantwoording afhankelijk van de bepalende kenmerken van beide domeinen.

1. In de mate dat filosofie op een integrale wijze beoefend wordt en bereid is alle fundamentele vragen aan de orde te stellen, tendeert een dergelijke filosofie naar een levensbeschouwing. Het onderscheid tussen 'feiten' en 'waarden' vervalt niet in een dergelijke benadering, maar dit onderscheid is binnen deze opvatting van filosofie slechts in beperkte mate geldig.

Uitgangspunt in deze interpretatie van filosofie blijft het onafhankelijke, kritische onderzoek. Niets wordt op voorhand uitgesloten, en niets wordt op voorhand aangenomen.

Deze opvatting van filosofie, tenderend naar een integrale levensbeschouwing, zal door mij worden verdedigd.

2. Een levensbeschouwing kenmerkt zich door onvermijdelijkheid, onbewijsbaarheid, en onweerlegbaarheid.

De onvermijdelijkheid van een levensbeschouwing, hoe elementair een levensfilosofie ook is, volgt uit het ervaringsgegeven dat geen enkel mens een leven lang alleen maar leeft in de sfeer van de onmiddellijkheid, zoals dit het geval is bij een pasgeboren kind. Er is altijd sprake van een zeker dualisme tussen ons idee van de werkelijkheid, en de ervaring van die werkelijkheid.

3. Een levensbeschouwing kan haar inspiratie zoeken binnen de diverse filosofische tradities, maar zij kan ook haar vertrekpunt nemen in één van de geopenbaarde godsdiensten, en die als uitgangspunt nemen voor de persoonlijke oriëntatie in het leven. Deze laatste mogelijkheid betekent doorgaans een breuk met het onder (1) geformuleerde.

4. Waar de filosofie blijft aarzelen een standpunt in te nemen omdat zij onvoldoende zekerheid kan garanderen omtrent welk standpunt dan ook, ontstaat de paradox van het bewuste niet-weten als archimedisch uitgangspunt van een levensbeschouwing. Dit Socratische uitgangspunt is verwant aan het Naamloze van Lautze.

ISVW - Leuven - Mei 1994

Immanuel Kant en Irak

Het kernprobleem van de Westerse cultuur is zijn eenzijdig activisme

Uitgevers en filosofen hebben 2004 uitgeroepen tot het jaar van Immanuel Kant. Temidden van het oorlogsgeweld in Irak, kunnen we de filosoof van de Verlichting het beste eren door zijn motto: *Sapere aude, durf te denken*, toe te passen op ons politiek waardebewustzijn, waaraan Kant een onmiskenbare bijdrage heeft geleverd.

In een brief aan Plückner van 26 januari 1798, een jaar na *Zum ewigen Frieden*, schrijft Kant: *Denn nur das, was wir selbst machen können, verstehen wir aus dem Grunde. Want slechts dat wat we zelf kunnen maken, begrijpen we grondig. Grondig* in de betekenis: uit de aard van de zaak.

Volgens deze redenering begrijpen de Amerikaanse en Britse regering, gevolgd door de Nederlandse, de diepere gronden voor de Irak oorlog. Die diepere gronden bestaan echter keer op keer uit drijfzand. Daaruit kunnen we afleiden dat het deze regeringen aan inzicht ontbreekt, zoals blijkt uit de stand van zaken een jaar na de val van Bagdad. Maar het ontbreekt de regeringen ook aan integriteit. Burgers krijgen verhalen voorgeschoteld die telkens door de feiten worden ingehaald. Het failliet van de oorlog in Irak is in toenemende mate het failliet van de waarden, waarop onze democratieën gebaseerd zijn, met als elementaire basis de universele rechten van de mens. Recente koppen in NRC Handelsblad liegen er niet om: *De VS zijn geworden tot wat zij verachten. De tegenstander is veel wreder. Nederland mag Iraakse volk* (lees: Bush/Rumsfeld) *niet laten vallen*. Het niveau daalt met de dag. De crisis in Irak en Israël-Palestina leidt terecht tot een crisis in het Westers-politieke waardebewustzijn.

We stuiten hier op eenzelfde paradox als in de relatie tussen Verlichting en Napoleon, wiens regime en oorlogen een rechtstreeks gevolg zijn van de Franse revolutie (1789) en de Terreur (1793-94). Hegel zag in Napoleon de belichaming van de wereldgeest te paard, maar veel Spanjaarden dachten daar anders over. De rebellen van Goya voor het Franse vuurpeloton doen mij denken aan Irakezen en Palestijnen voor Amerikaanse en Israëliëse tanks. Verlichting en oorlog gaan historisch samen, maar dat wil niet zeggen dat oorlogen, gevoerd in naam van universele waarden, die waarden ook belichamen en bevorderen.

Het kernprobleem van de Westerse cultuur sinds Kant schuilt in zijn activistische opvatting van waarheid en waarden. Deze stroming in het filosofisch en politieke denken herleidt de basiswaarden van elke cultuur, die voortkomen uit een intuïtief besef van

waardheid, goedheid en schoonheid, tot uitsluitend datgene wat de mens kan kennen en maken. Waarheid in het Westers wereldbeeld wordt een constructie, gericht op een doel. In de woorden van Kant: *Ich mache mich selbst – wir machen alles selbst*. De opvatting van Kant komt voort uit zijn kentheorie. Onze perceptie is vooraf geprogrammeerd. Kant voltrok de breuk tussen kennen en de werkelijkheid. Tweehonderd jaar na Kant's dood heeft het Westen een dynamisch, activistisch en creatief mensbeeld dat de werkelijkheid construeert op basis van antropocentrische verlangens en angsten die we waarden en doelstellingen noemen. De door *Wille und Macht* ontstane situatie, mits succesvol, creëert zijn eigen rechtvaardiging. Macht conditioneert moraal. De nederzettingen-politiek van Sharon en het Middenoosten-beleid van Bush passen in dit streven naar een situatie van voldongen politieke feiten, waarin het recht zich zal aanpassen aan de feitelijke situatie. Hetzelfde geldt voor de Tibet-politiek van China. Het geldt in meer of mindere mate voor alle politiek. Ook Sartre's existentialisme is een activistische filosofie met de stelling dat de menselijke existentie voorafgaat aan zijn essentie. De mens is zijn eigen project. Dus moet elke mens geëngageerd handelen.

De activistische opvatting van mens en werkelijkheid is niet te herleiden tot rechts of links in de politiek. Zowel Marxisme als fascisme en liberalisme veronderstellen het "wir machen alles selbst". Zij verschillen alleen in het antwoord op de vraag aan wie het eerstgeboren^{ste} recht toekomt. Het Marxisme beroept zich op de arbeidersklasse; het fascisme op het volk en het liberalisme op het individu. De drie politieke stromingen zijn binnen de Westerse filosofie onlosmakelijk met elkaar verbonden, al beantwoordt het liberalisme meer aan het *beginsel van verdelende rechtvaardigheid* door de basisrechten aan ieder mens toe te kennen. Maar dan moet het liberale beginsel zonder uitzondering worden toegepast. Dus geen Guantanamo of Abu Graib-gevangenis toestanden. Hetzelfde geldt voor het asiëbeleid van de Nederlandse regering.

Het beginsel van gelijke rechten voor iedereen is fundamenteel. Alleen daardoor kunnen we individuele autonomie en universeel waardebewustzijn met elkaar verzoenen. De paradox schuilt in twee woorden: *ieder* mens en *alle* mensen. Als ik ieder mens serieus neem, neem ik per definitie alle mensen serieus. Dat deze eis te hoog gegrepen is, wil niet zeggen dat we hem daarom moeten loslaten, noch als mens, noch als politieke gemeenschap.

Fons Elders, filosoof

Adres:

Huize Piranesi
IJsselmeerdijk 18
1473 PP Warder
0299 – 373750
www.fonselders.nl

Universiteit voor Humanistiek tussen Verleden en Toekomst

De term 'humanisme' is bij iedereen bekend maar de interpretatie van humanisme als een levens- en waardenfilosofie, de humanistiek, is onderwerp van discussie.

Waar men het wel over eens is, zijn de bronnen van het humanisme: de Verlichting, die doorwerkt in de moderne en postmoderne cultuur; de Renaissance; het christendom en de grieks-romeinse periode.

De contrasten van deze vier cultuurperioden geven aan het humanisme zijn ondogmatisch karakter. Om die reden hecht het humanisme grote waarde aan de dialoog.

De relatie van het moderne humanisme tot de godsdienst is ambivalent, en soms openlijk vijandig, al bestaan er ook vormen van religieus humanisme.

Vanuit Renaissance en Verlichting heeft het humanisme een positieve verhouding tot de wetenschap. Onder invloed van onder meer het postmodernisme is deze verhouding kritischer geworden.

Evenals boeddhisme en taoïsme, kiest het humanisme zijn vertrekpunt in de menselijke natuur. De uitwerking echter in de Westerse traditie is heel anders geweest onder invloed van Christendom en Verlichtingsdenken.

Een constante waarde in het humanisme is de balans tussen morele autonomie én sociale verantwoordelijkheid.

Om al deze redenen is het humanisme van onschatbare waarde bij het zoeken naar nieuwe antwoorden op een aantal pregnante vragen, zoals:

- de ecologische problematiek;
- de man-vrouw relatie;
- de gemeenschappelijke waarden voor het nieuwe Europa;
- de verhouding tot andere levensbeschouwingen zoals Islam en Oosterse religies;
- technocratie, bureaucratie en democratie.

Om de complexiteit van deze probleem-gebieden zinvol te kunnen bestuderen, wordt humanistiek beoefend als een interdiscipline. Alleen een geïntegreerde visie op basis van meerdere disciplines kan een bijdrage leveren aan deze complexe vraagstukken.

Dit maakt de studie 'humanistiek' tot een fascinerend geheel van historische, filosofische, cultuurwetenschappelijke en maatschappelijk relevante onderwerpen.

De humanistische traditie blijkt daarin een bron van inspiratie voor het ontwikkelen van nieuwe waarden en denkpatronen.

Fons Elders

Utrecht 20.XI.1992

HUMANISTIEK ALS INTERDISCIPLINE

een analyse

Fons Elders

Het verwisselen van de termen 'humanistiek' en 'humanisme' vindt nog steeds plaats: de laatste keer binnen TOP. Enige begripsverheldering lijkt dus wenselijk. Dit geldt des te meer, als de term 'humanistiek' van tijd tot tijd voorzien wordt van adjectieven als: historisch; systematisch; praktisch; empirisch; theoretisch, en INTERDISCIPLINAIR.

Ik vermoed dat Jaap van Praag de 'uitvinder' is van het woord 'humanistiek'. In elk geval gebruikt hij dit woord in *Grondslagen van Humanisme* (p.86) in de volgende betekenis:

...de humanistiek als theorie van het humanisme; het is niet zo maar een mooier woord voor humanisme, maar een middel voor de humanist om zich - en anderen - rekenschap te geven van de bezielde beleving. Van de humanistiek moet men niet in de eerste plaats bezieling verwachten, maar zij is een belangrijke steun voor de bezinning. Humanistiek kan een model verschaffen van de humanistische geesteshouding en het daaruit voortvloeiende oriëntatiepatroon.

Voor Van Praag verhoudt zich de humanistiek tot het humanisme als de muziektheorie tot de muziek. De cognitieve dimensie in het *humanisme* wordt gerelativeerd ten gunste van bezieling, geesteshouding en beleving om in versterkte, expliciete vorm in de *humanistiek* terug te keren. Dit lijkt een verrijking en een verheldering. Maar is dit werkelijk zo?

Afgezien van het feit dat humanistiek een geconstrueerd en enigszins gekunsteld woord is en zonder enige kracht tenzij die van kauwgum, is er meer aan de hand met de tweedeling *humanisme* en *humanistiek*.

Waarschijnlijk onder invloed van het begrippen-paar *theorie-praktijk*, heeft Van Praag behoefte gevoeld aan een dergelijke tweedeling als onderbouwing van het HOI. Niet voor niets duikt de term op in de naam van onze universiteit.

Hij heeft hiermee echter iets heel ernstigs gedaan. De cognitieve dimensie in het humanisme is een wezenlijk kenmerk van het humanisme: een humanist die niet geïnteresseerd is in kennis en inzicht is een *contradictio in terminis*.

Door de *bezieling* - lees: praktijk - aan het *humanisme* toe te schrijven en de *reflectie* - lees: theorie - aan de *humanistiek*, heeft hij de interne relatie van ervaring en kennis in het humanisme via de introductie van het woord 'humanistiek' getransformeerd tot een externe relatie van ervaring en kennis: "Van de humanistiek moet men niet in de eerste plaats bezieling verwachten."

Het woord 'humanistiek' had beter nooit bedacht kunnen worden. Het kan niet eens fatsoenlijk vertaald worden.

Ondanks deze bezwaren, heeft de introductie van het woord 'humanistiek' één voordeel: het versterkt de intellectuele distantie; het vraagt om theorievorming, analyse en synthese, maar steeds met betrekking tot het humanisme in de ruimste zin van het woord. De humanistische traditie, de humanistische levensbeschouwing en hulpverlening is het studie-object van de humanistiek. Niet meer, maar vooral niet minder.

De kern-vraag waarover wij tijdens deze studiedagen discussiëren is: hoe wij deze reflectie gestalte geven. Het is niet alleen de centrale vraag binnen de humanistiek, maar ook van humanistiek als een eventuele interdiscipline.

Alvorens hierop in te gaan, lijkt het mij verstandig eerst het traditionele, gangbare academische standpunt te verwoorden.

Als het studie-object van de humanistiek de humanistische traditie en humanistische levensbeschouwing is, inclusief het ambt van geestelijk adviseur, kan hierop gereflecteerd worden vanuit een humanistische en niet-humanistische levensvisie.

Hoe deze reflectie in haar werk gaat, hangt af van de *filosofische* en *vakwetenschappelijke* invalshoek; van de gebruikte *methode*, en van de persoonlijkheid en *intenties* van de onderzoeker.

Enkele voor de hand liggende disciplines zijn: wijsbegeerte en ethiek; culturele antropologie; vergelijkende religie-wetenschap; ecologie; literatuurwetenschap; kunstgeschiedenis; ideeën-geschiedenis; psychologie; sociologie, methodologie, kortom: de alfa en gamma-wetenschappen.

De (wetenschaps)filosofische en methodologische discussies binnen deze disciplines en tussen deze disciplines zullen invloed uitoefenen op onze wetenschappelijke activiteit als UvH-gemeenschap..

Onze wetenschappelijke activiteit kan een specifieke invloed gaan uitoefenen op tweeden en derden, als wij erin slagen de kern-vraag:

hoe wij deze reflectie gestalte geven, enigszins te beantwoorden.

Hoe interessant en belangrijk deze vraag ook is, wij kunnen hoogstens het begin van een antwoord formuleren door een voorzichtige strategie uit te stippelen, dus door bij alpha te beginnen, en niet te doen alsof we de omega al in huis hebben. Want wat we nastreven met humanistiek als een interdiscipline kan niet gebaseerd worden op het negeren van vakwetenschappelijke perspectieven, maar door het integreren ervan in specifieke domeinen, bijvoorbeeld in wat nu bekend staat als historisch-systematische humanistiek, en praktische humanistiek. Deze domeinen vragen om een interdisciplinaire benadering die echter op haar beurt gevoed moet blijven worden door meer specifieke vakwetenschappelijke benaderingen.

Integrerende visies à la Edmund Husserl of Arne Naess zijn van levensbelang voor het humanisme, maar zij maken het vakwetenschappelijke handwerk niet overbodig. Integendeel. Het is een wisselwerking, zowel op object-niveau als op interpretatie-niveau én op meta-niveau. Het blijft een kringloop.

Conclusie

Interdisciplinair onderzoek en onderwijs kan plaatsvinden op objectniveau en op 'perceptie'-niveau. Vooral het 'perceptie'-niveau stelt hoge eisen aan de filosofische en methodologische verantwoording van een dergelijk streven.

Mijn voorkeur gaat uit naar een meng-vorm van interdisciplinair en disciplinair onderzoek en onderwijs, waarbij we ons bewust moeten blijven van het onderscheid tussen wat en hoe. Het wat heeft betrekking op het 'object' *van interdisciplinair onderzoek, bijvoorbeeld de gezondheidszorg, en het hoe op de integrerende visie met betrekking tot de vele aspecten en belangen van de gezondheidssector.*

We moeten ervoor waken via woord-magie - zie titel - een beeld op te roepen dat we nog niet in staat zijn helder te verwoorden, al blijft het een lofwaardig en noodzakelijk streven.

Mohammed Arkoun eindigde zijn voordracht *From Islamic Humanism to the Ideology of Liberation* met een uitspraak over de Universiteit voor Humanistiek:

"If Dutch scholars, intellectuals and politicians succeed in creating a university devoted to humanist studies, the whole world will look with hope and interest, or even enthusiasm, to this pole of excellence. With my long-standing, constant adherence to a humanist attitude, I shall commit myself to giving more support to such needed project. My teaching this year at the University of Amsterdam on Islam and European culture has been deeply inspired by the desire to promote humanist thinking and behavior on both sides. I hope that more and more citizens will join these efforts to accelerate the historical move from the *hegemonic* world order to the order based on humanism and total solidarity among peoples, a solidarity that goes beyond the negotiations between states, the selfish strategies of nations, the hard struggle for so-called group identities.

There is a long way to go in search of humanism..."

In: *Humanism Toward the Third Millennium*, editor F.Elders. V.U.B.Press in collaboration with FORUM 2001 Foundation. Spring 1993.

Voor een meer inhoudelijke benadering van Humanisme, zie bijlage:

Some Historical and Philosophical Reflections on Humanism by F.Elders

Utrecht, 22 maart 1993

Enkele notities aangaande sectie 1 van de Vakgroep Humanistiek

Ilja Maso en ondergetekende steunen de idee één vakgroep Humanistiek voor twee à drie jaar op te richten, en hierbinnen een driedeling te maken via secties, zoals voorgesteld door Adrie Smaling.

De combinatie van theorie van de levensbeschouwing, in het bijzonder historische en systematische humanistiek; religie-wetenschap; wetenschapsfilosofie en methodologie, is een interessante combinatie.

Het interdisciplinaire karakter van theorie van de levensbeschouwing; het onderzoek naar het 'verborgen' humanisme in niet-Westerse levensbeschouwing; de relatie tussen het christelijk humanisme en het heidens humanisme, én de methodologische en meta-theoretische klemmen en voetangels in een dergelijk domein, maken het samengaan van theorie van de levensbeschouwing enerzijds, en methodologie en wetenschapsfilosofie anderzijds, een inspirerende onderneming.

Een tweede argument voor deze samenwerking is de relatie tussen theorie van de levensbeschouwing in het onderwijs-curriculum, en de (partiële) reflectie hierop in de afstudeerfase van de studenten. De afstudeerscripties vallen immers onder de verantwoordelijkheid van de docenten methodologie en wetenschapsfilosofie.

Een derde argument is de driehoek Zero, God en Toeval die de samenwerkende docenten een warm hart toedragen.

Kortom, in sectie 1 kan het nauwelijks meer fout gaan.

FE, 23 maart 1993

Expliciet humanisme in India

Het debat aan de UvH over expliciet humanisme versus impliciet humanisme is interessant, doordat het gewild en ongewild uitdrukking geeft aan een dieper liggende vraag. Deze vraag zou ik plastisch willen omschrijven als het model 'Arkoun' en het model 'Kurtz'. Mohammed Arkoun, de uit Kabylië (Algerije) afkomstige islamoloog aan de Sorbonne, vertelde mij tijdens een door de HOS gefilmd interview dat hij animist, moslim en humanist is. Paul Kurtz, Amerikaans filosoof en jarenlang voorzitter van de I.H.E.U. (International Humanist and Ethical Union) is humanist 'tout court'. Hij identificeert humanisme met wetenschap, radicaal secularisme en morele autonomie. Kurtz' opvatting laat het humanisme de facto beginnen bij de Verlichting. En aangezien we sinds de Verlichting 'ontdekt' hebben dat geschiedenis een onomkeerbaar proces zou zijn, kan er slechts sprake zijn van een voorwaartse beweging. Het oude Athene, Rome en Alexandrië als ook de Renaissance zijn historisch interessant maar hebben een ondergeschikte status ten aanzien van het wetenschappelijk wereldbeeld dat zich sinds de Verlichting in steeds sterkere mate manifesteert. De vraag is of deze modellen elkaar uitsluiten, of dat wel de een de ander uitsluit maar niet noodzakelijkerwijs ook omgekeerd?

Terwijl het model 'Kurtz' een objectief kennis-ideaal als uitgangspunt kiest voor het humanisme om van daaruit de individuele en collectieve vrijheid te realiseren, kiest het model 'Arkoun' zijn vertrekpunt in de 'mens', de bron van alle culturele fenomenen. Zolang de mens begrijpt en erkent dat niet alleen wetenschap en kunst maar ook religie een menselijk product is, kan hij zich vrijelijk in dit laatste domein bewegen, en tegenstellingen overbruggen die vanuit een andere optiek onverenigbaar zijn.

Arkoun relateert de waarheidspretentie van de godsdienst drastischer dan Kurtz door alle waarheidsaanspraken tot hun menselijke oorsprong te herleiden. Kurtz probeert de waarheidsaanspraken van de godsdienst te confronteren met een naturalistisch waarheidsbegrip, zoals o.m. blijkt uit het Minimum Statement dat in 1991 te Praag als een beginsel-verklaring van de IHEU aanvaard is. Dit 'statement' luidt:

"Humanism is a democratic, non-theistic and ethical life stance which affirms that human beings have the right and the responsibility for giving meaning and shape to their lives. It rejects supernatural views of reality."

Zowel de woorden 'non-theistic' (niet te verwarren met non-theocratic), en de zin: It rejects supernatural views of reality, zijn niet primair historische karakteriseringen van het humanisme maar filosofische. Het verraadt de tendens om humanisme te vereenzelvigen met een specifieke filosofie, i.c. het filosofisch naturalisme. Door identificatie met een radicaal naturalisme, in India vaak rationalisme genoemd, verengt men niet alleen de humanistische traditie maar komt men ook op gespannen voet te staan met het middendeel van de definitie:

"...human beings have the right and the responsibility for giving meaning and shape to their lives." Zo'n normatieve uitspraak kan niet op voorhand door een non-theïstisch corset ingesnoerd worden zonder het sensitieve lijf geweld aan te doen.

In mijn voordracht *The Indian Enrichment of humanism*. Alexander the Great had two masters op het congres van de "International Rationalist Conference" in New Delhi, heb ik zowel het model 'Kurtz' als het model 'Arkoun' gepresenteerd en de angel uit elkaars vlees getrokken. Ik citeer drie zinnen om dit te illustreren: "A humanist knows that we are older than the Gods, and that the Gods and the spirits are expressions and visualizations of the human mind. And if you can agree with this statement, you have to realize that in that case you have accepted and understood a profound Buddhist point of view. The Socratic 'Gnooti se auton', 'Do know yourself' is in the heart of Buddhist philosophy.

Het Minimum Statement komt keer op keer onder vuur te liggen. Prakasj Narain, voorzitter van de Indian Humanist Union, fileerde het Minimum Statement op bekwame wijze. Het antwoord van Levi Fragell was dat het statement "never intended to be a definition but to be a borderline between religious minded and non-religious humanists." De behoefte aan een dergelijke grens is vanuit "de kleine strijd" (Jaap van Praag), de strijd voor de gelijkwaardigheid van niet-godsdienstige organisaties, heel begrijpelijk. Maar op termijn is het levensgevaarlijk de waarden van het humanisme die op permanent zelf-onderzoek berusten, ondergeschikt te maken aan de behoefte tot organisatorische identiteit met zo'n kwetsbare filosofische 'dogmatiek'. Het is de behoefte van de kruidenier op de hoek die zijn bijbel verruild heeft voor een fiscaal computer-programma.

Het resultaat van deze debatten was dat op de vergadering van de IHEU in Bombay, vanaf 1 februari 1996 officieel Mumbai genoemd, een groep geformeerd is die gaat brainstormen over een nieuwe formulering. Het resultaat zal wel even op zich laten wachten maar het debat is officieel voor geopend verklaard, en dat gegeven is pure winst. De commissie bestaat onder meer uit Prakasj Narain (New Delhi), Abe Solomon (Bombay), Harry Stopes-Roe (London), Levi Fragell (Oslo) en mij zelf.

Levi Fragell had de grootmoedigheid van geest om in zijn slotwoord tot het congres mijn voordracht te kwalificeren als "the most provocative and stimulating contribution to the congress", waarbij hij Nederland prees als een land dat veel tegenstellingen achter zich heeft gelaten.

Enkele dagen later viel op de IHEU-vergadering in Bombay, zonder hoofdelijke stemming, het besluit het IHEU-sekretariaat van Utrecht naar Londen te verhuizen in 1997.

Weer enkele dagen later liep ik in Madras naast twee lege ossenwagens. Het tempo van de vier ossen en mijn tempo waren aan elkaar gewaagd, dus langzaam. Ik wandelde in mijn linnen witte broek met Engelse bretels over een hemd dat door Gandhi geweven kad kunnen zijn.

Na ongeveer een halve kilometer naast hen te hebben gelopen, nodigden de ossendrijvers mij uit op hun kar te gaan zitten. Ik nam dat aanbod aan, tot vreugde van mijn gastheren die ongetwijfeld tot een zeer lage kaste behoorden, als zij al geen 'haryan', 'kasteloze' waren. Ik kan de kaste-status van Indiërs nog steeds niet goed inschatten, en hoeft dat ook niet. Het interesseert mij niet.

Het effect van deze handeling overtrof al mijn verwachtingen, als ik die al had. Van alle kanten werd ik begroet, toegewuifd en toegeroepen: vanuit rijdende bussen, vanuit riksja's, en langs de straatkant door bedelaars en onbehuisden. Iedereen had plezier.

Ik weet nu dat Mahatma Gandhi's strategie nog springlevend is. Vier ossen en twee wagens, twee kastelozen en een Europeaan: een absurdistische scene in een surrealistisch India.

Fons Elders

1996

“Die Holländer gehen los!”

Een kort verslag van de IHEU Conferentie te Heidelberg, 21+22 Juli 1998

De IHEU-Conferentie is voorafgegaan door voor-overleg te Utrecht van vertegenwoordigers van het HV/Humanitas/HSN/Hivos/UvH en Rob Tielman om van gedachten te wisselen over het te voeren beleid. Rob Tielman en Hans Hammelburg delen mee niet naar Heidelberg te zullen afreizen. De atmosfeer in het EC (Executive Committee) is onder het NAP gedaald en, zoals iedereen weet, is het daar geen aangenaam vertoeven. Besloten wordt dat de Nederlandse delegaties nauw contact met elkaar zullen onderhouden en elkaar steunen maar zonder in het defensief te gaan, en met behoud van eigen verantwoordelijkheid.

Belangrijke ‘items’ op deze IHEU-vergadering waren een debat over de status van IPS (International Professional Secretariat), aangezien aan IPS een bedrag was uitgekeerd door RT; voorstellen tot verandering van een aantal ‘By-LAWS’ met als vergaande consequentie het afstand doen van de formeel democratische controle vanuit de Raad van IHEU-leden, en de vraag of er nu wel of geen (HSN)-secretariaat in Utrecht zou blijven (i.t.t. het standpunt dat alle afdelingen van de IHEU naar London zouden verhuizen)

Het waren deze meningsverschillen die de sfeer tussen de leden van het EC, waaronder Rob Tielman als president, verstoord heeft met als gevolg het aftreden van RT als voorzitter en lid van de EC..

Het voert hier te ver in te gaan op de discussies die zowel financiën als beslissings-bevoegheden raken. Een nauwgezette lezing van het verslag van de vergadering, hierbij ingesloten, maakt dit duidelijk. Zelfs de vraag of het verslag van de Heidelberg-vergadering van de IHEU eerst moet worden goedgekeurd in de IHEU-vergadering in Mumbai/Bombay in Januari 1999, alvorens het in werking kan treden, is onderwerp van een meningsverschil tussen London en sommige leden. Het verschil van opvatting kan herleid worden tot een verschillende juridische interpretatie; een continentaal-legale interpretatie versus een angelsaxisch-legale interpretatie.

Een bijzonder belangrijke kwestie was/is de democratische controle - inclusief de benoeming van leden van de EC - van het beleid van de EC.

De Nederlandse delegaties hebben het voortouw genomen in de discussies rond de herziening van de ‘BY-LAWS’ om keer op keer te bepleiten dat deze controle moest blijven bestaan, niettegenstaande zogenaamde ‘efficiency’-overwegingen. Het waren deze debatten die Werner Schultz glimlachend deed opmerken: ‘Die Holländer gehen los!’

Voor mij was het, alsof de vaderlandse geschiedenis zich herhaalde, i.c. het waarborgen van een minimale democratie door het vrijheidsbeginsel als grondslag van een pluralistisch humanisme overeind te houden. Dit was ook de opdracht vanuit het CvB van de UvH, in overeenstemming met de ‘historische’ relatie tussen UvH en IHEU.

Ik citeer: “The Board discussed the question of retaining both democracy and preserving the plurality of voices in the IHEU. It was noted that overall policy responsibility would remain with the General Assembly, that members of the Executive Committee are elected by the General Assembly and are accountable to the General Assembly and in this way the concerns about the “democratic deficit” are answered...”

Vern Bullough heeft, staande de vergadering, zijn plaats als Vice-President afgestaan aan Liesbeth Mulder van het HV. ‘Men’ wilde de Hollanders niet te veel van zich vervreemden. Liesbeth verdient mijns inziens de titel ‘Nederlandse leeuw’.

Voorstel het IHEU-archief door het Humanistisch Archief te laten beheren, en voorstel tot reorganisatie van de IHEU

Er zijn vergaande plannen van het EC het IHEU-archief integraal over te plaatsen naar Buffalo, i.c. onder te brengen bij de Council for Secular Humanism. Ik heb ervoor gepleit het archief in Utrecht te houden, omdat het wetenschappelijk en publieke belang een professioneel beheer ervan vereist. Bert Gasenbeek werkt aan een concept-voorstel dat beoogt het Humanistisch Archief de eerst verantwoordelijke te maken voor het beheer van het IHEU-archief. De pressie vanuit London (Babu) en Buffalo (Matt Cherry) is groot. Actie onzerzijds is noodzakelijk. Het begint op een gevecht te lijken over wie de controle krijgt over de ontstaansgeschiedenis van de IHEU. De UvH als universitaire instelling moet zijn volle gewicht laten gelden in deze strijd.

Tijdens de Heidelberg vergadering heb ik het voorstel gedaan een discussie te starten over de vraag, of het niet zinvol is de IHEU te herstructureren. Aanleiding met zo'n suggestie te komen was het voorstel van Claude Wachtelaer de EHF/FHE (Europees Humanistische Federatie) een juridisch autonome status te geven, aangezien alleen vanuit zo'n positie de EHF/FHE een plaats kan krijgen binnen de Council of Europe en aanverwante lichamen van de EU. De EU aanvaardt immers geen formele vertegenwoordiging van organisaties die onderdeel zijn van een internationaal, niet-Europese organisatie. Wachtelaer's voorstel is na ampele discussie aanvaard.

Mijn voorstel is te komen tot een drietal Federaties: een Amerikaanse; een Europese (reeds bestaand), en een Aziatisch Humanistische federatie. De drie federaties kunnen een belangrijk deel van de bestaande taken van de huidige IHEU overnemen, waaronder 'Growth and Development'. Het grote voordeel is dat beleid en uitvoering dichterbij elkaar komen te staan, en rekening gehouden kan worden met de specifieke tradities en behoeften van de verschillende landen en leden. Een en ander impliceert dat er een herverdeling van de gelden die nu onder de IHEU ressorteren, moet plaatsvinden, en er een andere machtsbalans zal ontstaan.

De IHEU blijft het overkoepelend orgaan, maar zal zich - in zijn jaarlijkse- en tweejaarlijkse bijeenkomsten - kunnen beperken tot een onderlinge afstemming van het beleid van de drie federaties; elkaar (financiële) steun verlenen, bijv. vanuit Europa en Noord-Amerika richting Azië, en de dialoog over (de toekomst van) het humanisme entameren en bevorderen.

Als de UvH, HV en andere humanistische organisaties in Nederland deze suggestie zinvol vinden, ben ik bereid het voorstel in onderling overleg uit te werken, en aan Jim Herrick van Humanist News toe te sturen. Jim Herrick heeft mij gezegd zo'n voorstel te publiceren. Het vertrek van RT, vanouds de advocaat van een pluralistisch humanisme; de nadering van het Millennium, en de heersende tendens bij sommige Amerikaanse, Engelse en Noorse vrienden/vriendinnen het humanisme in te snoeren in het corset van het filosofisch naturalisme, maken het mijns inziens gewenst dat met name de UvH een initiatief ontplooit om de historische en filosofische bronnen van het (in oorsprong Europees) humanisme een nieuw gezicht te geven. Het is onze academische plicht de vergaande eenzijdigheid in het huidige beleid t.a.v. de gewenste definitie van 'humanisme' in te dammen. In plaats van een exclusief humanistische visie, moeten wij een onderbouwd pleidooi (blijven) voeren voor een inclusief humanisme.

Op zaterdag 9 en zondag 10 januari 1999 wordt er verder gediscussieerd in Mumbai/Bombay. De UvH moet 'acte de présence' geven, als het de zaak van het internationaal humanisme een belangrijke zaak vindt.

Fons Elders 20.09.1998 cc Liesbeth Mulder (HV); Rob Tielman (HSN); Erik Stibbe (Humanitas) en Marcel van Cousant (HOS), allen m.u.v. RT aanwezig in Heidelberg